

Ävsändare:
Medborgarrättsrörelsen
Box 21135
100 31 Stockholm
info@mrr.se

Besök oss på: www.mrr.se

Bli medlem nu!

Betala 175 kr till pg 19 69 92-2 och du får resten av 2007 och hela 2008 på köpet.
(Glöm inte skriva ditt namn och adress)

JUST NU: STUDERANDERABATT.

BLI MEDLEM 2007-08 FÖR BARA 100 KR

Miss a inte Petrén-seminariet 5 december:

Vem äger medborgaren?

Den 5 december är det 90 år sedan Gustaf Petrén föddes. Det kommer vi att hedra med ett seminarium om individuella fri- och rättigheter.

Vi kommer att presentera en lista med etthundra punkter inom samhällets alla tänkbara områden där medborgarnas frihet och självbestämmande behöver utökas.

Grundlagen innehåller allvarliga brister som ger statsmakten stort svängrum medan medborgarnas rätt inte ges ett tillförlitligt skydd.

Under seminariet kommer kvalificerade föredrag att hållas i de mest brännande frågorna.

Seminariet hålls onsdagen den 5 december kl 18-20 i Stockholm.

Vill du bli uppdaterad om seminariet? Anmäl dig till vår mejllista på info@mrr.se (din mejladress kommer inte att lämnas ut till någon).

MEDBORGARRÄTT

Medlemstidning för Medborgarrättsrörelsen ♦ Årgång 30

Temanummer:

Gustaf Petrén mer aktuell än någonsin

I höst är det 90 år sedan Gustaf Petrén föddes. Det hedrar vi med ett temanummer.

Krister Thelin:
En oppositionens klara juriströst

Nils Karlson:
Makt utan motvikter

Ledare:
Grundlagen är anti-liberal

Gunnar Strömmer:
Tydligare skydd krävs för den enskilde i grundlagsarbetet

Regeringsrådet Gustaf Petrén (1917-1990) var Sveriges mest färgstarke juridiske debattör under årtionden. När Petrén uttröttligt hänvisade till Europadomstolen för mänskliga rättigheter, valde Olof Palme att kalla den "Petréns lekstuga".

Ledare:

Grundlagen är anti-liberal

”Så här ser det inte ut i normala konstitutionella demokratier av västerländskt snitt”, säger Ratiochefen Nils Karlson om den svenska grundlagen (se sid 6-7).

I 1974 års regeringsform koncentrerades all makt till en enkammarriksdag. Alla inslag av maktindelning slopades — avsiktligt. Dåvarande justitieminister Lennart Geijer (s) sa inför beslut om ny grundlag:

”Att den i nu gällande regeringsform ännu formellt kvarstående maktdelningsprincipen därmed försvinner ser jag som en betydande vinning och ett väsentligt inslag i reformen.”

Syftet med att ersätta 1809 års regeringsform var alltså att få bort maktdelningen. Därmed kom Sveriges grundlag mer att likna Sovjetunionens än västliga demokratiers.

Montesquieus maktindelninglära är det effektivaste verktyget för att skydda medborgarna från statligt maktmissbruk. Och Gustaf Petrén såg genast att den nya regeringsformens brister skulle utgöra ett farligt hot mot medborgarnas frihet. Det var därför han startade Medborgarrättsrörelsen i november 1974.

Och Petrén har fått rätt.

På vissa punkter har brister rättats till. Successivt har rättighetskatalogen i grundlagen (RF 2 kap) utökats och genom att Europakonventionen införlivats med svensk rätt, vilket Krister Thelin påpekar (sid 4-5).

Men på andra punkter kvarstår bristerna och de problem som Petrén varnade för har blivit besannade.

Slappheten inför medborgarnas friheter och den bristande respekten för rättsäkerheten har blivit allt värre i svensk politik. Lagrådets yttranden, som formuleras av landets högsta jurister, blir ignorerade i allt större utsträckning.

Under förra mandatperioden struntade regeringen i 55 procent (!) av Lagrådets varningar om brister i lagförslag. Det visar Henrik Borg i rapporten *Lagrådet – Rättssäkerhetsgaranti eller ren formalitet?* (Timbro)

Ett exempel är lagen om minkuppfödning som skulle bli så hård att den i praktiken

innebar förbud att bedriva denna näring.

Det godtycke som uppstår när tillfälliga majoriteter i riksdagen kan inskränka

näringsfriheten och andra medborgerliga friheter, visar att Sverige har en anti-liberal grundlag. (Minklagen försvann då det blev borgerlig majoritet i riksdagsvalet 2006.)

Stärkt grundlag med små medel

Därför är det viktigt att fortsätta föra fram Gustaf Petréns kritik – inte minst nu när grundlagsutredningen ser över vår konstitution.

Och små förändringar kan medföra närmast revolutionerande förbättringar.

När det exempelvis gäller det kommunala självstyret – detta specifikt svenska inslag av federalism – kan kommunerna frigöras från riksdagens toppstyrning inom gällande grundlag. Det enda som krävs är att ”uppenbarhetsrekvisitet” och grundlagens

skrivning om kommunerna (i RF 1:7 och 8:5) tolkas annorlunda än idag.

Då skulle den närdemokratiska arenan, som står för huvuddelen av välfärden, kunna stå emot riksdagens interventionism.

I dag tolkas det kommunala självstyret som någonting riksdagen när som helst kan inskränka. Det är en orimlig tolkning. Om uppenbarhetsrekvisitet – d v s att domstolar bara får ingripa mot en lag som strider mot grundlagen om det är ett ”uppenbart” brott mot grundlagen – tas bort, så kan riksdagens kläfningsgrighet i kommunala angelägenheter stoppas av domstolarna (se mer i *Federalism på svenska*, Ratio).

Det skulle innebära en dramatisk vitalisering av närdemokratien. De kommuner som har stark socialistisk majoritet kan obehindrat höja kommunalskatten till det dubbla och genomföra socialistiska experiment.

På samma sätt kan kommuner med stor borgerlig majoritet sänka kommunalskatten och överlåta åt civila samhället att finna lokala lösningar på olika angelägna samhällsfrågor.

Redaktionsruta

Redaktör och ansvarig utgivare:
Dick Erixon

Detta nummer trycktes i september 2007.

Tidningen utkommer med fyra nummer per år

Tryckeri: LiTa Distribution AB.

ISSN 0283-9555

MEDBORGARRÄTT är medlemstidning för Medborgarrättsrörelsen Friheten i Sverige, MRR. Utgivningen startade 1978.

Prenumeration: 100 kr/år

Lösnummer: 40 kr

Författningsdomstol naturlig utveckling

Men för att långsiktigt garantera en liberalare konstitution krävs större förändringar. En författningsdomstol skulle utgöra en sådan garanti.

Något Gustaf Petrén arbetade för, genom att hävda Europakonventionen.

Och nu när denna europeiska rättstradition är en del av den svenska, blir en författningsdomstol inget ”nytt och främmande inslag” i svensk rätt, så som en del vill hävda.

Om riksdagens lagar kan överprövas i Strasbourg (Europadomstolen) och i Luxemburg (EG-domstolen), då borde lagprövning också kunna ske här hemma – i en svensk författningsdomstol. ♦

Dick Erixon är ny ordförande i Medborgarrättsrörelsen

Ur innehållet

TEMA GUSTAF PETRÉN

Ledare: Grundlagen är anti-liberal **2-3**

En oppositionens klara juriströst **4-5**

Makt utan motvikter **6-7**

Sagt av & röster om Petrén **8-9**

Nycanders debatt mot Petrén **10-11**

Motiv för svensk medborgarrättsrörelse **12-13**

AKTIVITETER

Intervju: Centrum för rättvisa **14**

Rapport från årsmötet **15**

Krister Thelin:

En oppositionens klara juriströst

Under Sveriges omvandling från konstitutionell monarki till en folksoveränitetens lättvariant av de östeuropeiska "folkdemokratierna" visade Gustaf Petrén vägen genom kritisk analys. Och hans arbete gav resultat – även om mycket återstår att göra.

Om jag sträcker lite på halsen, kan jag från min bostad i Arild skymta Skepparkroken i öster vid Skälderviken, där regeringsrådet Gustaf Petrén hade sitt sommarviste och också alltför tidigt avled 1990. Han var född 1917, samma år som bl a president Kennedy, och skulle alltså ha fyllt 90 i år.

Petrén var en rese. I ett klimat där hans jämnåriga juristkolleger antingen sedan länge kopplat sin karriärvagn till det socialdemokratiska loket eller i tystnad accepterat förändringarna var han, under de decennier då det "starka samhället" formades, en oppositionens klara juriströst.

Hans kritiska analys i första numret av *Svensk Juristtidning* 1975¹⁾ av den samtidigt ikraftträdde nya regeringsformen gav inspiration till oss unga jurister som hade på känn att Sveriges omvandling, från konstitutionell monarki till en folksoveränitetens lättvariant av de östeuropeiska "folkdemokratierna", inte var så lyckad. Vi förstod att han inte var "politiskt korrekt", men också att hans åsikter i hemlighet delades av en hel del "krumryggade korridorakaroliner"²⁾ i Stockholm och annorstädes.

Petréns reflektioner³⁾ om hur lagstiftningen bereds väckte också ett igenkän-

nandets glädje hos oss som var verklighetens "assessorer i källaren", vilka gav röst åt departementschefen i de propositioner som regeringen lämnade över till riksdagen.

En svensk specialitet i lagtolkningsmanhang är den oproportionerliga tyngd som tillmätts allehanda motivuttalanden. Petrén visade med sin beskrivning vad alla "insiders" redan kände till, nämligen att klokskapen och tyngden i formuleringarna inte så sällan enbart var ett resultat av slumpens eller schablonens skördar.

Petréns huvudinvändning

Petréns huvudinvändning mot den nya regeringsformen 1974 var att maktdelelningläran helt rensats ut: den filosofi med rötter i Montesquieu och upplysningstiden som var gemensam för den amerikanska, ännu gällande, konstitutionen och vår gamla konstitution från 1809, den vid reformen, näst den amerikanska, äldsta "maktdelelninggrundlagen"⁴⁾.

Det hade gått att bevara grunddragen i denna ordning och ändå modernisera för att låta konstitutionen spegla de parlamentariska realiteterna. Nu fick i stället folksoveräniteteten allt, och domstolarna — den "tredje"

statsmakten — bevärdigades inte ens med ett eget kapitel utan buntades ihop med förvaltningen, d v s den exekutiva regeringsmaktens verktyg.

Rättsstaten, — d v s ytterst medborgarnas skydd mot en stark statsmakt — försvagades härigenom, särskilt som den politiska vänstern allmänt visade svalt intresse för mänskliga fri- och rättigheter på hemmaplan.

Det gick bra att argumentera för "MR-frågor" utomlands (utom möjligen vad avser äganderätten), men det var för många otänkbart att ge Sverige högsta standard på detta område.

Petréns arbete gav resultat

Petrén visste bättre. Och hans envetna kamp för bl a Europakonventionens införlivande med svensk rätt kom också att ge resultat efter det förra borgerliga maktskiftet 1991-1994.

Petrén, Strasbourgdomstolen (enligt Palme inte värd annat än den nedsättande beteckningen "Petréns lekstuga") och vårt EU-inträde har sedan skapat nya förutsättningar för att ge också svenska medborgare på hemmaplan det rättsskydd de förtjänar.

Men den hårt kritiserade regeringsformen 1974 är ännu inte utbytt. För att driva på det arbetet krävs det en ny Petrén i juristkretsar. Bland de klonade och politiskt korrekta karriärister i Högsta domstolen och Regeringsrätten är det svårt att urskilja någon kandidat. Och ingen av de tongivande riksdagspolitikerna tycks ha den glöd och klarsyn i rättsstatsfrågor som bl a Gösta Bohman hade.

Här finns alltså mycket att göra. Petrén har visat vägen. Och han hade föredragit en

stärkt judiciell kontroll genom att det nuvarande "uppenbarhetsrekvisitet", som försvårar lagprövning för domstolarnas del, tas bort framför en särskild författningsdomstol.

Det förra ger ett omedelbart och effektivt judiciellt resultat, medan en författningsdomstol reser allehanda institutionella och processuella

frågor och innebär en risk för en ny sorts kvasijudiciell "politisering" i ett land, där "juridik och politik" är och inom överskådlig framtid kommer att vara ett laddat och svårbehandlat fält. ♦

Krister Thelin är hovrättslagman, domare vid FN:s krigsförbrytartribunal i Haag och var moderat statssekreterare i justitiedepartementet 1991-94.

1) Artikeln "Domstolarnas ställning enligt 1974 års regeringsform", SvJT 1975. (Finns att läsa på: www.mrr.se/petren)

2) Formuleringen tillskrivs förbehållslöst rector magnificus emeritus Stig Strömholm, med förtjusning avlyssnad av mig och andra vid Nordiska Juristmötets i Helsingfors 1987 bankett, där Strömholm höll festtalet, och syftar på de tjänstvilliga juristandar som håller Sveriges regerings- och riksdagskanslier igång.

3) Lagrådsintryck, SvJT 1980 s. 129

4) Sedan de kommunistiska "folkdemokratierna" fallit och nya grundlagar, vilka alla vilar på en tydlig maktdelelninglära, införts i de forna diktaturstaterna i Europa, är vår nuvarande grundlag ensam i sin endimensionella och monolitiska "folksoveränitet".

Makt utan motvikter

Intervju med Nils Karlson, chef för forskningsinstitutet Ratio, som givit ut en rad böcker i konstitutionella frågor, bl a "Den konstitutionella revolutionen" och i våras "Federalism på svenska".

Han menar att det som särskiljer Sverige från andra länder i västvärlden är bristen på balanserande makter, det han kallar makt utan motvikt. I dessa frågor var Gustaf Petrén en föregångsman, konstaterar Nils Karlson

Hur kommer det sig att Ratio engagerat sig i grundlagsdebatten?

— Vi identifierade att grundlagen hade negativa effekter så som den är utformad. Den skapades ju i tidigt 1970-tal och i den tidsanda som då rådde. Både vad gäller hur demokratin i sig fungerar, vad gäller deltagande och annat, men också vilken typ av politik som blev resultatet av det här politiska systemet. Alltså dålig ekonomisk politik och inte tillräckligt bra kvalitet på de politiska besluten.

Och vi upptäckte snart att det som särskiljer Sverige från omvärlden är i huvudsak det vi kallar "makt utan motvikt".

I Sverige har man gett den här enkammarriksdagen, som vi fick 1970, egentligen alla maktbefogenheter man kan tänka sig i ett samhälle.

Så här ser det inte ut i normala konstitutionella demokratier av västerländskt snitt. Det finns ofta olika andra makter som balanserar parlamentets roll. Det kan handla om att man har en annan kammare, om att man har tydligare inslag om folkomröstningar eller att man har en författningsdomstol och en

tydligare lagprövning. Det kan handla om att olika rättigheter har en tydligare och säkrare ställning i författningen.

Svensk demokrati utmärks av makt utan motvikt. Och utifrån detta började vi nysta och fundera över hur man kan förbättra det här systemet.

Ni pekar på att man utan större ingrepp kan åstadkomma stora förändringar.

— Ja, JO är ett sådant exempel. Man skulle kunna ge JO en mycket tydligare och självständigare roll. Och det här gäller även Lagrådet, det gäller domstolar och det gäller egentligen större delen av den rättsliga apparaten, ja.

Hur kommer det sig att man har så svårt att få debatt om grundlagen?

— Det är långsiktigt, det är övergripande och det är vad ekonomer kallar en kollektiv nyttighet. Alla tjänar på att vi har en bra grundlag, men bara långsiktigt. Den kortsiktighet som politiker och andra brukar utmärkas av får tydliga effekter här. Man bryr sig egentligen bara om att skapa förändringar som är bra för en själv eller det egna partiet, kortsiktigt.

Har inte EU-medlemskapet tillfört något positivt när det gäller lagprövningen, alltså domstolarnas makt att riva upp politikernas beslut om dessa bryter mot grundlag och konventioner?

Ja, just det. Det har betytt en sorts "andra kammare" i det svenska systemet och att vi fått en sorts lagprövning, där svenska lagar kan prövas i domstol — om de svenska besluten lever upp till de mer grundläggande reglerna. Det har vi inte haft förut.

Petrén en föregångsman
Hur minns du Gustaf Petrén?

— Jag minns honom som en person som stod upp mot den politiska kulturen och pekade—med stort personligt mod—på väsentligheten i att upprätthålla grundläggande värden, att se till att riksdagen balanserades mot motvikter inom ramen för det politiska systemet. Att domarna gavs en självständig ställning.

Han tog ju stora politiska strider, mot Olof Palme, bland annat.

Petrén var en föregångsman. Han såg tidigt problemen med den grundlag vi har i dag. Allt från bristande kommunalt självstyre och politiskt styrda domstolar till kortsiktigheten inom ramen för det politiska systemet.

Så han skulle nog känna sig rätt så upp-

muntrad av den utveckling vi sett de senaste 5-10 åren. Vi har inte sett så många konkreta beslut i sig från svensk sida, men diskussionen har i alla fall tagit fart litegrann.

Respekterad av vänstern

— Det som är kul med Petrén är att han även blev väl respekterad på vänsterkanten. Många där insåg att grundläggande rättigheter inte är ett högerprojekt, utan ett långsiktigt demokratiskt projekt.

Det här är något som har kommit bort. Det blir ofta alltför partipolitiskt när konstitutionella frågor diskuteras. Men långsiktigt är det i alla politiska partiers intresse att det här systemet fungerar väl. Det förstod Petrén.

Han hade en opolitisk ingång...

— Ja, han hade en icke-partipolitisk ingång, precis som Ratio. ♦

Dick Erixon

FAKTARUTA

RATIO är Näringslivets forskningsinstitut och bildades första gången 1978. I första styrelsen ingick professorerna Torgny T Segerstedt, Stig Strömholm, Erik Dahmén, Tor Ragnar Gerholm och Hans Zetterberg samt Carl-Johan Westholm.

Verksamheten gick upp i City-universitetet under några år, men blev åter självständigt institut och förlag 2002.

I dag finns bland annat Ekonomipristagaren till Nobels minne, professor James Buchanan i Ratios vetenskapliga råd.

Forskningens huvudinriktning är entreprenörskap och företagandets villkor (där ingår konstitution och lagstiftning).

Läs mer på www.ratio.se

Sagt av Gustaf Petrén

Om JO-ämbetet

”Det är nu angeläget att ... stärka JO-ämbetets roll som bevarare av rättssäkerheten. Det måste gå att skjuta undan makt- och prestigefrågorna för att samla intresset på åtgärder som kan hjälpa JO att skärpa kontrollen och att ge rätt åt enskilda skadelidande.”

Dagen 11 juli 1987

Om kvaliteten i juristutbildningen

”Det är av vikt att flummet inte får sprida sig in i rättsvetenskapen. Det kan inte anses nog att ha ambitionen att bli juris doktor. Man måste också kräva att förutsättningarna för vetenskapligt forskande är till stades. Det räcker inte med obegränsad tilltro till den egna förträffligheten.”

Svensk Juristtidning, 1986

Om personval

En enskild riksdagsledamot skulle [som personvald] kunna trotsa partiorder i en fråga där han eller hon vet med sig att ha sina väljares stöd. Personval skulle ge våra parlamentariker mer råg i ryggen. De skulle känna större självständighet och ta mer ansvar för sina ståndpunkter.

Medborgarrätt, 4/1989

Om skattetak

”Det räcker emellertid inte med en definition av skattebegreppet. Det behövs även något slag av tak, någon begränsning uppåt av skatteuttaget. Europarådskommisionen har uttalat att en skatt som blir en ’orimlig börda’ kränker den av Europakonventionen skyddade äganderätten. Vi behöver en motsvarande regel i svensk rätt.”

Västerbottens-Kuriren, 8 februari 1990

Om kontroll av politiska makten

”Det är en grov överdrift att påstå att det råder rättslöshet i Sverige. Men den bristande förståelsen för behovet av fasta normer i den offentliga verksamheten [gör] att grundläggande rättsliga normer överträts av de styrande ... Riksdagens kontrollfunktion är i realiteten satt ur spel, delvis som en följd av det parlamentariska systemet där regeringspartiets/partiernas primära funktion uppfattas vara, inte att företräda partiets väljare utan att skydda regeringen och genomföra dess beslut.”

Svensk Juristtidning, 1990

Om folkomröstningar

”Vi har nu ett antal partier, starkt toppstyrda, som lever på offentliga subsidier som de tilldelar varandra. De ägnar sig visserligen åt rådslag då och då, men i det praktiska livet tar de ofta ställning i liten kontakt med den verkliga folkviljan, som i många spørsmål skär tvärs genom partilinjerna. Ett större inslag av folkomröstningar skulle tvinga människorna att engagera sig i allmänna frågor och tvinga partierna att ta ökad hänsyn till vad människorna verkligen vill.”

Norrköpings Tidningar, 9 mars 1990

Om KU-förhör

”Det säger sig självt att offentliga förhör i TV:s strålkastarljus med i stort sett orutinerade förhørsledare inte är den mest lämpliga formen för att utreda vad ett statsråd känt till eller inte känt till. Att det är något fel på systemet kan varje TV-tittare se ... Att förvandla utskottets sammankomster till något slag av polisförhör är inte rätta vägen.

Göteborgs-Posten, 21 april 1989

Röster om Gustaf Petrén

”Han protesterade när han tyckte sig se orättvisor - och han brydde sig inte särskilt om att hans pilar ibland träffade Rikets Herrar av olika partifärg.

Denna oräddhet, vad fransmännen kallar *courage de son opinion*, vägledde honom också i Nordiska rådet. Han var initiativtagare, pådrivare, alltid uppslagsrik ...

Han skulle säkert många gånger säga obekväma sanningar. Men obekväma personer behövs. Som Gustaf själv en gång sade till mig: Verkligt allvarlig blir situationen först då maktavarna omger sig med enbart ja-sägare ”

Leif Leifland
ambassadör och kabinetssekreterare
(Nordisk Tidskrift 1991)

” Lika mild som Gustaf var som människa, lika skarp kunde han vara som samhällsdebattör. Han kunde visa en nästan brutal uppriktighet i diskussionen, i iveren att komma till huvudsaken.

Andres Küng
efterträdde Petrén som ordförande
i Medborgarrättsrörelsen

”En minnesbild som träder fram för mig är hur Gustaf häromåret kom cyklande ut till Frescati för ett doktorandseminarium bara några timmar efter hemkomsten från en flygresan från en annan kontinent.”

Fredrik Sterzel, SvJT 1990
justitieråd och professor i konstitutionell rätt

Staffan Åkerlund:

Nycanders debatt mot Petrén

I dag kan det var svårt att förstå vilken betydelse Gustaf Petrén haft på svensk rättsutveckling. En debatt med DN-redaktören och statsvetaren Svante Nycander visar hur långt före i tiden Petrén var. Nu gäller det att förverkliga hans återstående förslag för en stakare rättsstat.

I början av 1980-talet hade jag mitt första fasta jobb på en redaktion, *Eskilstuna-Kuriren*. Vi pratade ofta på tidningen om hur de krafter såg ut som stod emot varandra i samhällsdebatten. Det var då jag först kom i kontakt med Gustaf Petréns tankar.

Han hade ju några år tidigare, 1974, startat Medborgarrättsrörelsen eftersom han ansåg att principerna om maktindelning mellan första, andra och tredje statsmakten – den lagstiftande, den utförande och den dömande – enligt 1809 års regeringsform hade urholkats i den nya regeringsformen.

Olof Palmes ord om Europadomstolen som "Petréns lekstuga" blev en god utgångspunkt.

Petrén själv om "lekstugan"

Några år senare kom jag, som reporter på SAF-tidningen, i kontakt med Gustaf Petrén själv och kunde fråga honom om "lekstugan".

För honom var det ingen lek när han sökte stöd på Europaarenan för att hävda de principer han ansåg borde fortsätta att gälla i Sverige trots de grundlagsändringar som 1974 hade försvagat domstolarnas ställning i förhållande till regering och riksdag.

Under denna tid dominerade debatten om löntagarfonder, som infördes i lagstiftningen efter socialdemokraternas återkomst i regeringen 1982. Tekniken att beskatta företagen med avsikt att använda resurserna för att ta över allt större andel av näringslivet omfattade fler än S och LO – exempelvis folkpartiet.

Gustaf Petrén ville tvärtom grundlagsfästa äganderätten, eftersom den enligt honom var en temperaturmätare på hur en rättsstat mår.

Problemet i Sverige var det att principen om äganderätten hade ett svagt stöd i våra grundlagar. I rättighetskataloger som återfinns i USA:s konstitution, den franska, FN:s och den Europeiska deklARATIONEN om mänskliga rättigheter, har äganderätten en självklar och okränkbar ställning. Sverige hade vid mitten av 1980-talet fortfarande inte ratificerat EuropadeklARATIONEN.

Nycander mot Petrén 1987

Vid denna tid hölls en belysande debatt mellan Gustaf Petrén och *Dagens Nyheters* chefredaktör Svante Nycander.

I en lång rad andra frihetsfrågor var de båda rörande eniga – yttrandefrihet, åsiktsfrihet, religionsfrihet.

Men i debatten på Ingenjörsvetenskapsakademien, IVA, 1987 var de motpoler när det gällde synen på äganderättens ställning i svensk rättsordning.

Petrén argumenterade värtaligt för den starka kopplingen mellan äganderätten och demokratin. Att grundlagsfästa skyddet för äganderätten var nödvändigt för att stärka grundlagsskyddet också för vårt demokratiska styrelseskick.

Ägande inskränker politikerakt?

Nycanders linje i debatten var att peka på hur just ett sådant skydd för äganderätten skulle komma att inskränka politikerakt. Det viktiga skyddet för demokratin låg på helt andra punkter än att bygga upp ett starkt grundlagsskydd för äganderätten. Att så starkt bygga en gräns som politikerna inte får överträda, vore att inskränka demokratin.

Inför utgivningen av detta nummer av *Medborgarrätt* ville vi att Svante Nycander själv skulle skriva en artikel om Petrén. Nycander avböjde. Dels av tidsbrist – en ny bok är på gång – men också för att, som han sa, "sig inte vilja tvingas försvara ståndpunkter som ligger så långt tillbaka i tiden".

Till den lilla människans skydd

I dag har även paragrafen om äganderätten ratificerats av Sverige. Löntagarfonderna har upphört,

skattetrycket har börjat sjunka och det är osannolikt att medborgarna röstar fram ett parti som skattevägen vill ta in 80-90 procent av folks inkomster till staten.

"Nycanders linje i debatten var att peka på hur ett sådant skydd för äganderätten skulle komma att inskränka politikerakt."

Däremot återstår det fortfarande att återupprätta domstolarnas ställning som den lilla människans skydd för övergrepp från verksamheter som samhället ytterst ansvarar för.

Att söka sin rätt i EG-domstolen eller i Europadomstolen är inte praktiskt möjligt för vanliga svenska medborgare. Det skyddet måste ges redan här i landet.

Medborgarrättsrörelsens främsta mål är att i Petréns anda återupprätta maktindelningen mellan makthavarna i samhället, det vill säga återupprätta balansen mellan lagstiftare, regering och domstolar. Uppgiften för domstolarna är här att se till att de vanliga medborgarnas rätt i samhället garanteras. ♦

Staffan Åkerlund är ledamot i Medborgarrättsrörelsens styrelse

Mats Lönnerblad:

Motiv för en svensk medborgarrättsrörelse

I skriften *Försvara din frihet* (MRR, 1976) anger Gustaf Petrén och medförfattaren Sven H Åsbrink ett stort antal motiv till varför en svensk medborgarrättsrörelse behövs. Dessa motiv har inte försvunnit.

Ett av de främsta skälen var att Sverige inte brydde sig om att tillämpa, och fortfarande inte följer Europakonventionens bestämmelser. Det skulle dröja ända fram till januari 1995, när Sverige inträdde som fullvärdig medlem i EU som Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna fick ställning som svensk gällande lag, trots att konventionen ratificerades för länge sedan.

När man i en framtid kommer att skildra Sveriges rättshistoriska utveckling, kommer med all sannolikhet året 1995 att betraktas som en vändpunkt, inledningen till ett nytt skede, skriver professor Ulf Bernitz angående Europarättsens betydelse för Sveriges vidkommande i den nyligen utkomna minnesskriften *Juridiska fakultetens i Stockholms 100 år (2007)*.

Det var således EU-medlemskapet som tog Sverige ur dess rättsliga isolering. Hur Sverige i dag förhåller sig till medlemskapet juridiskt, visar både på det stora behovet av en svensk medborgarrättsrörelse och att Sverige inte var särskilt väl förberett för den rättsliga delen av Europainträdet.

Svag äganderätt

Skälen till de grundläggande mänskliga rättigheternas oacceptabla läge i Sverige ansåg Petrén och Åsbrink framförallt vara tre;

Det första är en envis föreställning hos det tidigare dominerande socialdemokratiska makthavande partiet att inga lagar, t e x på äganderättsens och liknande områden, får stå i vägen för samhällets successiva omdaning i socialistisk inriktning. Det är inte en anti-demokratisk inställning i och för sig, men en farlig fixering i tron att det bara är socialdemokraterna som vet vad "folket" vill och behöver. Den rådande uppfattningen hos socialdemokraterna är att någon frizon för icke-socialistiska medborgare inte bör finnas.

Men det är nog också så att många av dagens politiker även från andra partier på någon sätt delar meningen att skyddslagarna av typen grundlagsfästa fri- och rättigheter bara är besvärande och onödiga hinder för de svenska politikerna när dessa skall applicera sina partiprogram på samhället.

I Sverige anser tyvärr många politiker att demokratin och medborgarnas fri- och rättigheter bäst förvaltas och säkrast av politikerna, som inte bör hindras av några skyddsskrankor för medborgarna.

En viktig orsak till denna inställning hos våra politiker, anger professor Ulf Bernitz vara vår traditionella misstro till internationella konventioner, huvudsakligen präglad av den dualistiska principen och transformation till intern svensk lag som den nor-

mala metoden för inkorporation. Vad både Gustaf Petrén och Ulf Bernitz visar med sina många artiklar i detta ämne är att våra svenska domstolar och myndigheter aldrig varit vana vid att självständigt tillämpa internationella traktattexter.

Det var först i slutet av 1980-talet som Högsta Domstolen (HD) aktivt började tillämpa fördragskonform tolkning som metod för att så långt som möjligt bringa svensk rätt i överensstämmelse med Europakonventionen, men detta var ett steg som det hade funnits anledning för våra domstolar att ta långt tidigare, ansåg Gustaf Petrén.

Under en alltför lång period var det således uppenbart att de svenska statsmakterna gjorde allt för att hålla Sverige utanför det internationella rättssamarbetet. Något som både Gustaf Petrén i sina många artiklar och jag själv i mina senaste böcker kraftigt har reagerat mot.

Frukten för principiell lagstiftning

Det andra skälet som Petrén och Åsbrink anger till att Sverige helst vill stå utanför det internationella rättsliga samarbetet är att det hos oss finns en gammal lagstiftningstradition som ogärna accepterar "principiellt" avfattade lagar. Alla lagar bör i stället vara sådana att varje tänkbart, under lagen fallande rättsfall är förutsett i själva lagtexten. Så fullständigt och exakt kan naturligtvis svårigen medborgerliga fri- och rättigheter formuleras.

Slutligen verkar många svenska domare och politiker frukta att den vaga lagteknik som principiellt uttryckta medborgerliga fri- och rättigheter innebär, kräver att speciella domstolar måste inrättas för att i förekommande fall uttolka rättigheterna och övervaka att de respekteras.

Europakonventionen har som bekant en egen rättslig struktur. Den ställer svenska

domstolar och myndigheter inför uppgiften att självständigt tillämpa Europakonventionens brett formulerade artiklar om rättighetsskydd och den härpå baserade omfattande rättspraxis från Strasbourgdomstolen.

Avsaknad av domstolskontroll

Bortsett från tryck- och yttrandefriheten har ju Sverige sedan länge haft ett svagt inhemskt skydd för de mänskliga rättigheterna, framför allt kännetecknat av en huvudsaklig avsaknad av en fungerande inhemsk domstolskontroll. Därför finns fortfarande lika starka behov av en svensk medborgarrättsrörelse, som när Gustaf Petrén startade verksamheten.

Beträffande såväl EG-rättens som Europakonventionens tillämpning gäller att HD och Regeringsrätten är *skyldiga* att inhämta förhandsbesked från Strasbourg i tveksamma fall. Mellan 1995 och 2004 begärde HD förhandsbesked endast i fem fall och Regeringsrätten i 14 fall. De använder sig tydligt av bekvämlighetsprincipen i viktiga mål, vilket jag ser som det största problemet för Sveriges vidkommande.

I en artikel om EU-kommissionens ingripande mot de svenska högsta instansernas obenägenhet att begära förhandsavgörande, skriver Ulf Bernitz, att man hotat med att föra fördragsbrottstalan mot Sverige inför EG-domstolen enligt artikel 226 EGF.

Mot den bakgrunden och det faktum att vare sig HD eller Regeringsrätten ordentligt motiverar sina avslag, är det av utomordentligt stor vikt att Medborgarrättsrörelsen i Sverige fortsätter sitt arbete i Gustaf Petréns anda, genom att nagelfara svenska domstolars verksamhet i såväl brottsmål som tvistemål. ♦

Mats Lönnerblad är vice ordförande i Medborgarrättsrörelsens styrelse

”Tydligare skydd krävs för den enskilde i grundlagsarbetet”

Intervju med chefen för framgångsrika Centrum för Rättvisa.

Hur kan Medborgarrättsrörelsen och Centrum för Rättvisa samarbeta?

”Genom att komplettera varandra”, säger initiativtagaren och verkställande ledamoten **Gunnar Strömmer** och fortsätter: ”Medborgarens intresse av rättssäkerhet behöver många aktörer med olika arbetssätt.”

Gunnar Strömmer har arbetat vid stiftelsen Institute for Justice i Washington DC och har hämtat mycken inspiration i deras sätt att arbeta.

Viktiga förutsättningar är oberoende på alla plan och kampen för den enskilda människans rätt. Centrum för Rättvisa är således en stiftelse, som samlar in pengar för att kunna driva rättsprocesser i principiellt viktiga mål, där enskildas rättigheter träds förnär och de själva inte har medel att betala advokater. Processer är ju mycket kostsamma i dagens värld. Därmed påverkar man rättspraxis.

Stopp för illojal konkurrens

Strömmer kan notera många framgångar. Orsa kommun fick upphöra med sin illojala konkurrens mot företagaren Tommy Limby, som drev uthyrning av skidor. Universiteten i Uppsala, Örebro och Karlstad tvingades upphöra med diskriminering i olika former. Ett par fall avser invandrare med särskild kompetens, som skulle ha utvisats. Hyresgäster i Östberga har fått bilda bostadsrätter trots Boverkets motstånd och 16 trädgårdsarbetare i Helsingborg fick tillbaka de omotiverade lönegranskningsavgifter som

fackförbundet Kommunal tagit ut av både medlemmar och oorganiserade. Variationen av fall är omfattande.

Påverkar praxis

Centrum för Rättvisa litar till den gällande lagstiftningen, men påverkar praxis med sina mål. Den svenska grundlagen kan inte åberopas så ofta som Europakonventionen om mänskliga rättigheter. En stor brist i grundlagen är det s k ”uppenbarhetsrekvisitet”. Det innebär att om en domstol anser att en lag strider mot grundlagen, kan den åberopa grundlagen endast om det aktuella lagrummet ”uppenbarligen” strider mot grundlagen. Vad som är ”uppenbart” är synnerligen osäkert.

I den pågående omarbetningen av grundlagen är det angeläget att tolkningen kan göras mera precist. Man bör ta bort uppenbarhetsrekvisitet, säkerställa domstolarnas oberoende ställning samt ge våra allmänna domstolar och förvaltningsdomstolar ett tydligare uppdrag att självständigt pröva om lagar, föreskrifter och beslut strider mot grundlagen.

”Jag önskar MRR all framgång i dess ambition att få upp frågorna om rättssäkerhet i den allmänna debatten. Det är viktigt att den pågående omarbetningen av grundlagen leder till ett tydligare skydd för den enskilde”, avslutar Gunnar Strömmer. ♦

Sture Åström är ledamot i Medborgarrättsrörelsens styrelse

Årsmötet valde ny ordförande

Medborgarrättsrörelsen höll årsmöte tisdagskvällen 29 maj på Berns i Stockholm.

Avgående ordförande Anita Enflo inledde med ett föredrag om sina erfarenheter under nära 10 år i ledningen för rörelsen. Hon avtackades sedan för sina insatser och långa engagemang i verksamheten.

Därefter valdes Dick Erixon till ny ordförande. Han är företagare och debattör, bland annat i en av landets mest besökta bloggar. Tidigare har han bl a varit ledarskribent i Finanstidningen och verksam vid idéinstitutet Timbro.

Valberedningen motiverade sitt förslag med att Medborgarrättsrörelsen behöver publicister och debattörer som i Gustaf Petréns anda kan föra upp centrala juridiska frågeställningar för den enskildes rätt och frihet på samhällsdebattens dagordning.

Ny styrelse

Årsmötet utsåg följande styrelse:
Ordförande: Dick Erixon (nyval)
Vice ordf: Mats Lönnerblad
Ledamot: Margareta Hedelius
Ledamot: Lennart Hane
Ledamot: Thomas Persson
Ledamot: Staffan Åkerlund (ny)
Ledamot: Sture Åström (ny)

Utbyggd hemsida

Den nya styrelsen har efter årsmötet satsat på att successivt lägga ut information på hemsidan www.mrr.se. Hittills har det främst handlat om artiklar av Gustaf Petrén –

exempelvis den historiska debatt som Petrén tog med excellensen Östen Undén (utrikesminister och juristprofessor) redan 1956. Den analys som Petrén då gjorde om domstolarnas lagprövningsrätt – och som Undén med upprördhet tog avstånd ifrån – har senare blivit den allmänt accepterade.

Ny blogg

Styrelsen har också startat en blogg med samma namn som tidskriften: Medborgarrätt. Adressen är

<http://medborgarratt.wordpress.com>

Här läggs kontinuerligt tips om intressanta tidningsartiklar, böcker och annan aktuell information upp. Besök bloggen! Styrelsens inlägg kan där med fördel kommenteras av medlemmarna.

Styrelsen hoppas att den ökade tonvikten på internet ska underlätta kontakten med medlemmarna som finns spridda i hela vårt avlånga land.

100 förslag på stärkt medborgarrätt

Styrelsen planerar också ett seminarium den 5 december – på Gustaf Petréns födelsedag. Inför detta ska en rapport formuleras med 100 förslag på hur medborgarnas ställning kan stärkas. Skälet till de många punkterna är att visa vilken bredd Medborgarrättsrörelsen har på sin repertoar.

Har du förslag på förändring? Tveka inte att skicka in det till kansliet på mejladress info@mrr.se eller via brev på adressen som finns på baksidan. ♦